

משנה ו

בַּיַּד בּוֹדְקִין אֶת הָעֵדִים? זֹג עֵדִים שְׂבָא רֵאשׁוֹן, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ רֵאשׁוֹן. וּמְכַנְיָסִין תַּחֲלִילָה אֶת הַגְּדוּל שְׂבָהָן לַבְּדוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ הַדֵּינָיִם: אָמַר בַּיַּד רְאִיתָ אֶת הַלְּבָנָה, הָאֵם הִיתָ פְּגִימַתָּה הַלְּבָנָה (צִידָה הַקְּעוֹר) מִכוּוֹן לְפָנַי - כִּנְגַד הַחֲמָה, אוֹ מִכוּוֹן לְאַחַר הַחֲמָה - לַצַּד הַהַפּוּךְ מֵהַחֲמָה? הָאֵם הַלְּבָנָה הִיתָ לְצַפּוֹנָה שֶׁל הַחֲמָה אוֹ לְדְרוֹמָה? פְּמָה הָיָה הִירַח גְּבוּהָ מֵעַל הָאוֹפֵק? וְלֹאִין הָיָה נוֹטָה? וְכַמָּה הָיָה רְחֵב? אִם אָמַר הָעֵד שְׂרָאָה אֶת הַלְּבָנָה שֶׁהַפְּגִימָה מִכוּוֹנַת לְפָנַי הַחֲמָה - לֹא אָמַר כְּלוּם שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא רִאתָ חֲמָה פְּגִימַתָּה שֶׁל לְבָנָה³¹.

וְאַחַר כֵּךְ הָיוּ מְכַנְיָסִים אֶת הָעֵד הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דְבָרֵיהֶם מְכֻוְּנִים - עֵדוּתָן קִיָּמָת. וְשִׂאָר כָּל הַזּוֹגוֹת שֶׁכָּבַר אֵין עֵדוּתָם נִצְרַכְת לַאֲחַר שֶׁקִּיבְלוּ אֶת הַזּוֹג הָרֵאשׁוֹן, שׂוֹאֲלִין אוֹתָם רְאִשֵׁי דְבָרִים בְּלֹא לַחֲקוֹר אוֹתָם בְּפִרְטוֹת, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לָהֶן, אֲלֵא כְּדֵי שְׂלֵא יֵצְאוּ בְּפִחֵי נַפְשׁ - מֵאוֹכְזָבִים, שֶׁטְרַחוּ וְלֹא נִתְבַּקְּשׁוּ לַהֲעִיד. וְלִמָּה עָשׂוּ זֹאת? בְּשִׁבְלֵי שִׁיְהוּ רְגִילִים לְבֹא:

משנה ז

אִם נִחְקְרָה הָעֵדוּת וְנִתְקַבְּלָה עֵדוּתָם, אִזִּי רֵאשׁ בֵּית דִּין אוֹמֵר: מְקַדְּשׁ! וְכָל הָעָם עוֹנִין אַחֲרָיו: מְקַדְּשׁ! מְקַדְּשׁ!³² בֵּין שְׁנֵרְאָה הִירַח בְּזִמְנוֹ - בְּלִיל שְׁלִשִׁים מֵהַחוּדֶשׁ שֶׁעֵבֵר, בֵּין שְׂלֵא נִרְאָה בְּזִמְנוֹ וּמִמִּילָא יִהְיֶה רֵאשׁ

ר' עובדיה מברטנורא

ו לפני החמה או לאחר החמה. פגימתה של לבנה לפני החמה, נוטה לצד החמה, או לצד אחר. ועלה קתני סיפא אם אמר לצד החמה לא אמר כלום, שמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, דלעולם החלק המאיר ממנה נוטה לצד השמש והחלק הפגום נוטה לצד האחר: בצפונה או בדרומה. שהלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון פעם לצד דרום, ואם ידעו בית דין בדרך החשבון שבאותו זמן ראוי שתהיה לצד צפון ואמרו העדים שראוה נוטה לצד דרום או איפכא, בידוע שעדי שקר הן: כמה היה גבוה. מן הארץ לפי ראות עיניכם. אם אמר אחד מן העדים גבוה שתי קומות והאחד אומר שלש, עדותן קיימת. אחד אומר שלש ואחד אומר חמש, עדותן בטלה: ולאין היה נוטה. ראשי הפגימה לאיזה צד נוטין, לצד צפון או לצד דרום: וכמה היה רחב. שהלבנה משתנה שעורה כפי מה שהיא רחוקה מן החמה או קרובה אליה: ז ראש בית דין אומר מקודש. דכתיב (ויקרא כ"ג) וידבר משה את מועדי ה', מכאן שראש ב"ד אומר מקודש: וכל העם עונין אחריו. דכתיב (שם) מועדי ה'

ביאורים והרחבות

31. פירוש: לא יכול להיות שהצד הקעור של הלבנה יהיה כנגד החמה, שהרי אורה של הלבנה בא לה מן החמה, ותמיד הצד העגול של הלבנה יהיה כנגד החמה. ולכן האומר שראה את הלבנה "לפני החמה" - לא אמר כלום.

32. גרסינן בגמרא (כד, א): מנא הני מילי (שצריך ראש בית דין לומר: מקודש)? אמר רבי חייה בר גמדה אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי: אמר קרא (ויקרא כג, מד): "וידבר משה את מועדי ה'"

ר' עובדיה מברטנורא

אשר תקראו אותם, קרי ביה אתם, דחסר כתיב בלא וי": מקודש מקודש. תרי זימני. דכתיב (שם). מקראי קודש, שני מקראות: שנראה בזמנו. בליל שלשים: אם לא נראה בזמנו. וקובעין ר"ח (ליל) [יום] אחד ושלשים. אין מקדשין אותו. שקדוש החודש אינה חובה, דאמר קרא (ויקרא כ"ה) וקדשתם את שנת החמשים שנה, שנים אתה מקדש, שחובה על ב"ד לומר מקודשת השנה בשנת היובל, ואין אתה מקדש חדשים, שאין חובה על ב"ד לומר החודש מקודש. וכשנראה בזמנו מקדשים אותו מפני שצריך חיזוק. והלכה כר"א ברבי צדוק: ח צורות לבנות. שעור הירח ולאיה צד קרניה נוטות: קיבלן ר"ג. לא מפני שחשב שאפשר שתיראה הירח שחרית במזרח בתחלת הנץ החמה ובו ביום עצמו תראה במערב עם שקיעת החמה, כי זה אי אפשר. אלא שקבל עדותן במה שאמרו שראו הירח במערב ערבית,

חודש ביום השלשים ואחד - מְקַדְשִׁין אוֹתוֹ - את החודש. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צְדוֹק אָמַר: אִם לֹא נִרְאָה בְּזִמְנוֹ, שׁוֹב אֵין מְקַדְשִׁין אוֹתוֹ, מִכִּיּוֹן שֶׁבְּכָר קִדְשׁוֹהוּ בַשְּׁמַיִם שְׁכִיּוֹן שֶׁלֹּא קִדְשׁוֹהוּ בֵּית הַדִּין בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים, מִמִּילָא נִתְקַדַּשׁ בְּיוֹם הַשְּׁלֹשִׁים וְאֶחָד בְּרִצּוֹן שְׁמַיִם, שֶׁהָרִי אֵין חוֹדֵשׁ יֵתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְלִשְׁמָה מֵהָ יִקְדְּשׁוֹהוּ³³:

משנה ח

דְּמִוִּת צוֹרוֹת לְבָנוֹת - צִיּוּרִים שׁוֹנִים שֶׁל הַלְּבָנָה הָיָו לֹו לְרַבֵּן גְּמְלִיאֵל מִצּוּרֹת בְּטַבְּלָא - לוח וּבַפְּתָל שֶׁבַעֲלִיתוֹ, שֶׁבָּהֶן מִרְאָה אֶת הַהִדְיוּמוֹת שְׁאִינָם יוֹדְעִים לְהַסְבִּיר כִּיצַד רָאוּ אֶת הִירַח, וְהָיָה מִרְאָה לְכָל עַד אֶת דְּמוֹת הַלְּבָנָה הַשּׁוֹנוֹת וְאוֹמְרִי לֹו: הֲכֵנָה רְאִיתְ אֶת הִירַח אוֹ כֵּנָה³⁴?

מַעֲשֵׂה שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם לְהַעֲיֵד עַל הַחוֹדֵשׁ וְאוֹמְרוֹ: רְאִינוּהוּ אֶת הִירַח הַיֵּשֶׁן שֶׁחָרִית בְּמִזְרְחָ, וְעָרְבִית - ובאותו ערב ראינו את הירח החדש בְּמַעֲרָב. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּרִי: עָדִי לְשַׁקֵּר הֵם שְׂאֵי אִפְשָׁר לְרַאוֹת אֶת הִירַח הַחֹדֵשׁ קוֹדֵם שִׁיעֲבֵרוּ עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע שַׁעֲוֹת מֵאֵז שֶׁנִּעְלְמָה הַלְּבָנָה הַיֵּשֶׁנָּה! כְּשֶׁבָּאוּ לִיְבָנָה קִבְּלוּ רַבֵּן גְּמְלִיאֵל כְּעֵדִים כְּשֵׁרִים, שַׁעַל פִּי חֲשַׁבּוֹנוּ

מפני שידע בדרכי החשבון שהיה אפשר שתיראה באותה הלילה. ובמה שאמרו שראוה שחרית במזרח, אמר טועים הם ועניים כדמות ירח נראה להם ברקיע. דהכי תניא בכרייתא [כ"ה.], פעם

ביאורים והרחבות

- מכאן שראש בית דין אומר מקודש. וכל העם עונין אחריו: מקודש מקודש, מנלן? אמר רב פפא: אמר קרא (שם פסוק ב): "מועדי ה' אשר תקראו אותם" - קרי ביה אָתָם. רב נחמן בר יצחק אמר (שם): "אלה הם מועדי" - הם יאמרו מועדי. "מקודש מקודש" תרי זימני - למה לוי? דכתיב (שם): "מקראי קדש" - שני מקראות.

33. בכרייתא בגמרא (כד, א) למדין שתי דעות נוספות, כדגרסינן: תניא, פלימו אומר: בזמנו אין מקדשין אותו, שלא בזמנו מקדשין אותו. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: בין כך ובין כך אין מקדשין אותו, שנאמר (ויקרא כה, י): "וקדשתם את שנת החמשים" - שְׁנַיִם אֶתְּהָ מִקְדָּשׁ וְאֵי אֶתְּהָ מִקְדָּשׁ חֲדָשִׁים.

34. בגמרא (שם) שואלין: כיצד מותר לעשות צורות? והרי כתוב בתורה (שמות כ, ט): "לא תעשון אִתְּיָ אֱלֹהִים כֶּסֶף וְאֶלְהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֵם", ודרשו חכמים: לא תעשון כדמות שמש,

ר' עובדיה מברטנורא

אחת נתקשרו שמים בעבים ונראתה דמות לבנה בעשרים (ושבעה) [ותשעה] לחודש וכו'. ורבי יוחנן בן נורי דאמר עדי שקר הם, היה נראה לו לפי חשבוננו שלא היה אפשר שתיראה הירח באותו לילה שאמרו העדים שראו אותה, ואמר עדי שקר הם, לפי שלא היה בין הראיה ובין המולד לפי דעתו, כל כך זמן שיהיה אפשר שתיראה בו. ועל זה השיב ר"ג בברייתא, כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה, כלומר שהזמן שיש בין המולד עד שתראה הירח אינו שווה לעולם, אלא פעמים תהיה תנועת הירח מהרה ופעמים מאוחרת. וכפי מהירות תנועת הירח באותו הזמן, דן ר"ג שהיה ראוי שתיראה הלבנה באותו הלילה. לפיכך קיבל עדותו: ראינוהו בזמנו. בליל שלשים: ובליל עבורו. ליל ל' ואחד: וקבלן ר"ג. לא מפני שנאמר שנתרחקה הירח מן השמש בליל ל' עד שתיראה, ובליל

יכלו לראות את המולד החדש לערב, ומה שאמרו שראו את הישן בשחרית, כנראה ראו ענן כדמות ירח, וטעו.

ועוד מעשה היה שבאו שנים ואמרו: ראינוהו את הירח בזמנו - בליל השלשים, ובליל עבורו - ליל שלשים ואחד לא נראה הירח, וקבלן - קיבל עדותם רבן גמליאל וקבע את ראש חודש ביום השלשים.

אמר רבי הוסא בן הרפניס: עדי שקר הן! היאך מעידין על האשה שילדה, ולמחר פרסה בין שניה - מעוברת? אמר לו רבי יהושע: רואה אני את דבריך שעדי שקר הם, ויש לעבר את החודש:

משנה ט

שלה לו רבן גמליאל לרבי יהושע, לאחר ששמע שלא קיבל את פסיקתו: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בקהשבוניך. הלך רבי עקיבא אצל רבי יהושע ומצאו רבי עקיבא לרבי יהושע מיצר - מצטער, על שצריך לחלל יום הכיפורים לפי חשבוננו.³⁵

שלשים וא' חזרה לאחוריה ונתקרבה אצל השמש עד שנתכסית, שאין הירח חוזרת לאחוריה אלא עושה מהלכה בסבוב בגלגלה, אלא שידע ר"ג בחשבוננו שבאותו הלילה שאמרו העדים שראוהו, כבר נתרחקה הירח מן השמש עד שהיה אפשר שתיראה, לפיכך קיבל עדותו. ובמה שאמרו בליל עבורו לא נראה. אפשר שהיה מפני שכיסה אותו הענן או סיבה אחרת גרמה שהם לא ראו אותה: רואה אני את דבריך. לעבר את החודש: ט הלך ומצאו ר"ג. לר' יהושע: מיצר. על שהנשיא

ביאורים והרחבות

ובכלל זה שמש וירח? ולמסקנה נאמרו שלושה תירוצים לכך: א. מדובר שגויים עשו לו את אותן הצורות. ואין לחשוש שמא יאמרו שיש ביד רבן גמליאל עבודה זרה, שאצל רבן גמליאל אין חשד, שכיוון שנשיא הוא רבים מצויים אצלו, ובמקום רבים אין לחשוש לחשד. ב. מדובר בצורות של פרקים, כלומר, שלא היו שלמות אלא עשויות חלקים חלקים. ג. רבן גמליאל עשאו על מנת להתלמד, וכתוב (דברים יח, ט): "לא תלמד לעשות" - אבל אתה למד להבין ולהורות.

35. בגמרא (כה, א) שואלין: מי היה מיצר, רבי עקיבא או רבי יהושע? והשיבו: תא שמע: דתניא,